வேதாந்தம் — அடிநூல்கள்
பஞ்சீகரணம்.

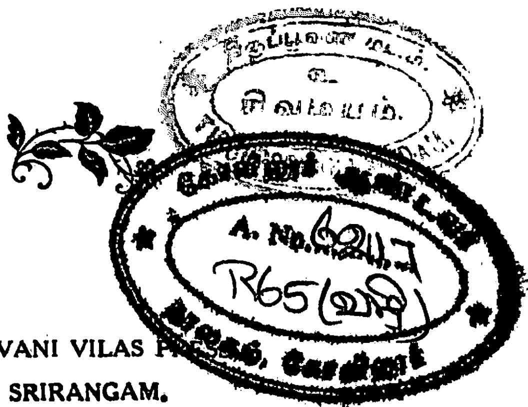
Panchikaranam Sammisrapanchikaranam Panchikritam & Sadhanachatushtayasampattih

SRIRANGAM:
SRI VANI VILAS PRESS.

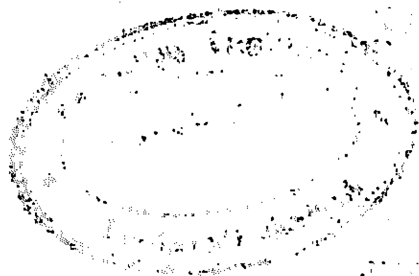
॥ पञ्चीकरणम् ॥

PAÑCĪKARAṆAM.

PRINTED FROM THE
MANUSCRIPT FOUND IN THE
TANJORE PALACE LIBRARY.

SRI VANI VILAS PRESS,
SRIRANGAM.

20-4

पञ्चीकरणम् ॥

अथात्मजिज्ञासोस्त्वंपदार्थविवेकाय चतुर्विंशतितत्त्वानामुत्पत्तिक्रमः प्रदर्श्यते । ब्रह्माश्रयं त्रिगुणात्मकमज्ञानम् । तस्मात्त्रिगुणात्मकान्याकाशादीनि सूक्ष्मभूतान्युत्पद्यन्ते । तेभ्यः श्रोत्रादीन्येकोनविंशतितत्त्वान्युत्पन्नानि । पञ्चीकृतस्थूलभूतेभ्यः शब्दादिविषया उत्पन्नाः । कथम् ? आकाशसात्त्विकांशाच्छ्रोत्रेन्द्रियमुत्पन्नम् । वायोः सात्त्विकांशात्त्वगिन्द्रियमुत्पन्नम् । अग्नेः सात्त्विकांशाच्चक्षुरिन्द्रियमुत्पन्नम् । अपां सात्त्विकांशाज्जिह्वेन्द्रियमुत्पन्नम् । पृथिव्याः सात्त्विकांशाद्घ्राणेन्द्रियमुत्पन्नम् । एतानि ज्ञानेन्द्रियाणि । तथा च श्रुतिः । 'श्रोत्रमाकाशे वायौ त्वक् अग्नौ चक्षुः अप्सु जिह्वा पृथिव्यां घ्राणम्' इति । आकाशादीनां

सर्वेभ्यः सात्त्विकांशेभ्योऽन्तःकरणमुत्पन्नम् । तच्चतुर्विधं मनोबुद्ध्यहंकारचित्तभेदेन । आकाशरजोभागाद्वागिन्द्रियमुत्पन्नम् । वायुरजोभागात्पाणीन्द्रियमुत्पन्नम् । अग्निरजोभागात्पादेन्द्रियमुत्पन्नम् । अपां रजोभागाद्गुह्येन्द्रियमुत्पन्नम् । पृथिवीरजोभागात्पाय्विन्द्रियमुत्पन्नम् । एतानि कर्मेन्द्रियाणि । आकाशादीनां सर्वेभ्यो रजोंशेभ्यः प्राण उत्पन्नः । स तु हृदयादिस्थानभेदेन पञ्चविधः । तथा चोक्तम्—

‘हृदि प्राणो गुदेऽपानः समानो नाभिसंस्थितः ।
उदानः कण्ठदेशस्थो व्यानः सर्वशरीरगः ॥’

इति । श्रुतिरपि ‘प्राणोऽपानो व्यान उदानः समान इत्येतत् सर्वं प्राण एव’ इति । आकाशादीनां तमोभागान् प्रत्येकं द्विधा विभज्य पुनरेकैकमर्धं चतुर्धा कृत्वा तान् भागानितरार्धेषु स्वांशं विहाय क्रमेण योजयेत् । योजितेषु भागेषु आकाशादीनि पञ्चीकृतस्थूलभूतान्युत्पद्यन्ते । उत्पन्नेषु भूतेषु शब्दस्पर्शरूपरसग-

न्धाः पञ्च विषया उत्पन्ना आकाशादिषु यथाक्रममेकद्वित्रिचतुष्पञ्चधा विभज्यन्ते । पञ्चीकृतभूतेभ्यः स्थूलशरीरमुत्पन्नम् । 'अथातः पृथिव्यादिमहाभूतानां समवायः शरीरम्' इति श्रुतेः । तत्र ये कठिनांशा अस्थिमांसरोमादयः सा पृथिवी । ये द्रवांशाः रक्तमूत्रादयस्ता आपः । ये उष्णांशाः क्षुत्तृण्निद्रादयः सोऽग्निः । ये गमनागमनादयः स वायुः । ये च्छिद्रकामक्रोधादयः स आकाशः । तथा च श्रुतिः 'यत्कठिनं सा पृथिवी, यद्द्रवं तदापः, यदुष्णं तत्तेजः, यच्चरति स वायुः, यत्सुषिरं तदाकाशमित्युच्यते' इति । तथा चोक्तम् ।

'अस्थि चर्म तथा स्नायू रोम मांसं तथैव च ।
पृथ्व्याः पञ्च विधास्तज्ज्ञैः समासेन प्रकीर्तिताः ॥

रक्तं मूत्रं तथा श्लेष्मा शुक्रं मेदस्तु पञ्चमम् ।
अपां पञ्च विधास्तज्ज्ञैः समासेन प्रकीर्तिताः ॥

क्षुत्तृष्णा च तथा निद्रा आलस्यं रतिरेव च ।
वह्नेः पञ्च विधास्तज्ज्ञैः समासेन प्रकीर्तिताः ॥

प्रचारोच्चरणारोहास्तथा चोत्थानरोधने ।
वायोः पञ्च विधास्तज्ज्ञैः समासेन प्रकीर्तिताः ॥

कामः क्रोधश्च लोभश्च मोहश्चैव भयं तथा ।
व्योम्नः पञ्च विधास्तज्ज्ञैः समासेन प्रकीर्तिताः ॥

श्रोत्रादिज्ञानेन्द्रियाणां विषयाः शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाः । वागादिकर्मेन्द्रियाणां विषया वचनादानगमनविसर्गानन्दाः । अन्तःकरणचतुष्टयस्य विषयाः संकल्पाध्यवसायाभिमानावधारणरूपाः । श्रोत्रादिचतुर्दशकरणानामधिपतयो दिगादयः । तथा चोक्तम्—

'दिग्वातार्कप्रचेतोऽश्विवह्नीन्द्रोपेन्द्रमृत्युकाः ।
तथा चन्द्रश्चतुर्वक्त्रो रुद्रः क्षेत्रज्ञ ईश्वरः' ॥

इति । श्रोत्रादिचतुर्दशकरणान्यध्यात्मसंज्ञिकानि । तेषां विषयाः शब्दादयोऽधिभूतसंज्ञिकाः । ये करणाधिपतयो दिगादयस्ते अधिदैवसंज्ञिकाः । तथा च श्रुतिः— 'श्रोत्रमध्यात्मम् । श्रोतव्यमधिभूतम् । दिक्

तत्राधिदैवतम् । त्वगध्यात्मम् । स्प्रष्टव्यमधिभूतम् । वायुस्तत्राधिदैवतम् । चक्षुरध्यात्मम् । द्रष्टव्यमधिभूतम् । सूर्यस्तत्राधिदैवतम् । वागध्यात्मम् । वक्तव्यमधिभूतम् । अग्निस्तत्राधिदैवतम् । पादोऽध्यात्मम् । गन्तव्यमधिभूतम् । विष्णुस्तत्राधिदैवतम् । पायुरध्यात्मम् । विसर्जयितव्यमधिभूतम् । मित्रस्तत्राधिदैवतम् । उपस्थोऽध्यात्मम् । आनन्दयितव्यमधिभूतम् । प्रजापतिस्तत्राधिदैवतम् । अन्तःकरणमध्यात्मम् । निर्विकल्पस्फुरणमधिभूतम् । नारायणस्तत्राधिदैवतम् । मनोऽध्यात्मम् । मन्तव्यमधिभूतम् । चन्द्रस्तत्राधिदैवतम् । बुद्धिरध्यात्मम् । बोद्धव्यमधिभूतम् । बृहस्पतिस्तत्राधिदैवतम् । चित्तमध्यात्मम् । चेतयितव्यमधिभूतम् । क्षेत्रज्ञस्तत्राधिदैवतम् । अहंकारोऽध्यात्मम् । अहंकर्तव्यमधिभूतम् । रुद्रस्तत्राधिदैवतम् । सत्त्वमध्यात्मम् । ज्ञातव्यमधिभूतम् । विष्णुस्तत्राधिदैवतम् । रजोऽध्यात्मम् । ममकर्तव्यमधिभूतम् । ब्रह्मा तत्राधिदैवतम् । तमोऽध्यात्मम् । विकारयितव्यमधिभूतम् । ईश्वरस्तत्राधिदैवतम् । इत्येवमध्या-

त्ममधिभूतमधिदैवतं च तत्सर्वमुक्तम् । एवमवशिष्टेषु करणेषु द्रष्टव्यम् । एवं चतुर्विंशतितत्त्वानि । तेभ्यः परं कूटस्थमात्मतत्त्वं विविच्य यो जानाति सोऽमृतत्वाय कल्पते । 'तरति शोकमात्मवित्' इति श्रुतेः ।

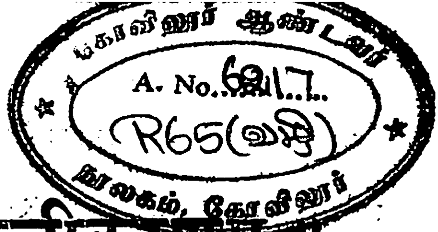
तथा चोक्तम्—

पञ्चविंशतितत्त्वज्ञो यत्र कुत्राश्रमे भवेत् ।
जटी मुण्डी शिखी वापि मुच्यते नात्र संशयः ॥

क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ॥

इति श्रीभगवद्वचनाच्च ॥

इति श्रीपञ्चीकरणं समाप्तम् ॥

संमिश्रपञ्चीकरणम् ॥

अतः पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतानां कार्योपादानाय परस्परं भूतमिश्रीकरणमाह ॥

ज्ञातृत्वं च तथा व्यानः श्रोत्रं वाचा तथैव च ।
शब्दो गगनतत्त्वानि कीर्त्यन्ते ब्रह्मवादिभिः ॥ १ ॥

मनः समानस्त्वक्त्वं पाणिः स्पर्शस्तथैव च ।
वायुतत्त्वानि कीर्त्यन्ते पञ्चधा ब्रह्मवादिभिः ॥ २ ॥

बुद्ध्युदानौ तथा चक्षुः पादौ रूपं तथैव च ।
वह्नितत्त्वानि कीर्त्यन्ते पञ्चधा ब्रह्मवादिभिः ॥ ३ ॥

चित्तापानौ तथा जिह्वा गुह्यं रसस्तथैव च ।
जलतत्त्वानि कीर्त्यन्ते पञ्चधा ब्रह्मवादिभिः ॥ ४ ॥

अहंप्राणौ तथा घ्राणं गुदं गन्धस्तथैव च ।
भूमितत्त्वानि कीर्त्यन्ते पञ्चधा ब्रह्मवादिभिः ॥ ५ ॥

एवं जातेषु भूतेषु प्रत्येकं विभजेद्द्विधा ।
चतुर्धा भिन्नमेकैकमर्धमर्धं तथा स्थितम् ॥ ६ ॥

व्योमार्धभागाश्चत्वारो वायुतेजःपयोभुवाम् ।
व्यानश्रोत्रवचःशब्दाः क्रमेण भूतमिश्रिताः ॥ ७ ॥

वाय्वर्धभागाश्चत्वारो व्योमतेजःपयोभुवाम् ।
बुद्ध्युदानाङ्घ्रिरूपाश्च क्रमेण भूतमिश्रिताः ॥ ८ ॥

अम्भोर्धभागाश्चत्वारः खंवाय्वग्निभुवां तथा ।
चित्तापानौ तथा जिह्वारसौ भूतैश्च मिश्रिताः ॥ ९ ॥

भूम्यर्धभागाश्चत्वारः खंवाय्वग्न्यम्भसामपि ।
अहंकारस्तथा प्राणघ्राणापानैश्च मिश्रिताः ॥ १० ॥

व्योमान्तःकरणांशाश्च व्योम्ना च भूतमिश्रिताः ।
वायोरंशाः समानादिवायवो भूतमिश्रिताः ॥ ११ ॥

ज्ञानेन्द्रियाणि तद्व्यंशा भूतान्तर्मिलितास्तथा ।
कर्मेन्द्रियाणि चावंशा भूतसंमिश्रितास्तथा ॥ १२ ॥

पृथिवीविषयाः पञ्च भूतान्तर्मिलितास्तथा ।
एकैकस्यैकमेकैकं पञ्चानां पञ्च चैव च ॥ १३ ॥

ऊर्ध्वो गुणः कारणत्वादधः कार्यानुवर्तने ।
मुख्यत्वेनापि स्वगुणः कल्पनैवमनुक्रमात् ॥ १४ ॥

पञ्चप्राणमनोबुद्धिदशेन्द्रियसमन्वितम् ।
अपञ्चीकृतभूतोत्थं सूक्ष्माङ्गं भोगसाधनम् ॥ १५ ॥

दिग्वातार्कप्रचेतोश्विवह्नीन्द्रोपेन्द्रकान्तकाः ।
विष्णुश्चन्द्रश्चतुर्वक्त्रः क्षेत्रज्ञस्त्रिपुरान्तकः ॥ १६ ॥

तत्त्वं तत्त्वं समुत्पन्नमेकं पञ्च च पञ्चधा ।
जडं चैतन्ययोगेन सर्वं वीराट् समुद्भवम् ॥ १७ ॥

पञ्चभूतविभागोऽयं कल्पितस्तत्त्वचिन्तकैः ।
एतत्कार्यं च ब्रह्माण्डं यत्र विश्वं प्रकल्पितम् ॥ १८ ॥

अध्यारोपापवादाभ्यां निष्प्रपञ्चं प्रपञ्च्यते ।
बोधार्थमेव शिष्याणां तत्त्वज्ञैः कल्पितं क्रमात् ॥ १९ ॥

पञ्चीकृतिरियं पञ्चभूतानां किल कल्पिता ।
एवं जानाति यो विप्रः स मुक्तो नात्र संशयः ॥ २० ॥

पञ्चविंशतितत्त्वज्ञो यत्र कुत्राश्रमे वसेत् ।
जटी मुण्डी शिखी वापि मुच्यते नात्र संशयः ॥ २१ ॥

पञ्चविंशद्गुणश्चैतत्स्वेच्छया विहरन्नपि ।
कदाचिदपि योनौ च न बद्धः पूज्य एव सः ॥ २२ ॥

इति सांमिश्रपञ्चीकरणं संपूर्णम् ॥

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

पञ्चीकृतम् ॥

पञ्चीकृतपञ्चमहाभूतानि तत्कार्यं सर्वं विराडित्युच्यते । एतत्स्थूलशरीरमात्मनः । आत्मन इन्द्रियैरर्थोपलब्धिजागरितम् । तदुभयाभिमान्यात्मा विश्वम् । एतत्त्रयमकारः । अपञ्चीकृतपञ्चमहाभूतानि तत्कार्यं च सप्तदशकं लिङ्गं भौतिकं हिरण्यगर्भ इत्युच्यते । एतत्सूक्ष्मशरीरमात्मनः । करणेषूपसंहृतेषु जागरितसंस्कारजः प्रत्ययः सविषयः स्वप्नः । तदुभयाभिमान्यात्मा तैजसः । एतत्त्रयमुकारः । शरीरद्वयकारणमात्माज्ञानं साभासमव्याकृतमित्युच्यते । तच्च न सन्नासन्नापि सदसन्न भिन्नं नाभिन्नं नापि भिन्नाभिन्नं कुतश्चिन्न निरवयवं न सावयवं नोभयं केवलं ब्रह्मैकत्वज्ञानापनोद्यं सर्वप्रकारं ज्ञानोपसंहारो बुद्धेः कारणात्मनावस्थानं सुषु-

प्तम् । तदुभयाभिमान्यात्मा प्राज्ञः । एतत्त्रयं मकारः । अकारउकारमकारोऽहमेवाहंसाक्षीचिन्मात्रस्वरूपो नाज्ञानं तत्कार्यं वा । किं तु नित्यशुद्धबुद्धमुक्तसत्यपरमानन्दाद्वयं ब्रह्मैवाहमस्मि । अहं ब्रह्मेत्यभेदेनावस्थानं समाधिः 'अयमात्मा ब्रह्म' इत्यादि श्रुतिभ्यः । जायतोऽस्ति विपरिणमते विवर्धतेऽपक्षीयते विनश्यतीति षड् भावविकाराः । अशनायापिपासाशोकमोहजरामरणानि षडूर्मयः । अस्ति नास्ति नास्तीत्येताश्चतुष्कोटयः हेयाज्ञेया पापाख्यापि चतुष्कोट्यन्तरम् । आत्मनानात्मा नोपादीयते न त्यज्यते स्वात्मविक्रियाविरोधात् । अनात्मनात्मा नोपादीयते न त्यज्यते अद्वयत्वादात्मनः । आत्मना वान्यदनात्मा नोपादीयते न त्यज्यते अक्रियत्वादात्मन इति ॥

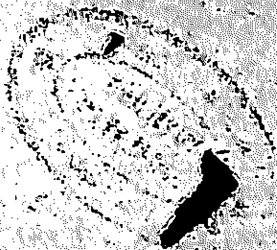
इति पञ्चीकृतम् समाप्तम् ॥

साधनचतुष्टयसंपत्तिः ॥

अथशब्दार्थः साधनचतुष्टयमुच्यते नित्यानित्यवस्तुविवेक इहामुत्रार्थफलभोगविरागः शमदमादिसंपत्तिर्मुमुक्षुत्वं चेति । ब्रह्म नित्यं सकलं जगदनित्यमिति नित्यानित्यवस्तुविवेकः । 'तद्यथेह कर्मचितो लोकः क्षीयते एवमेवामुत्र पुण्यचितो लोकः क्षीयते' इति श्रुतिः । यथा इह भूलोके कर्मणा चितः संपादितः पुत्रमित्रकलत्रादिलक्षणो लोकः जनः क्षीयते नश्यति एवमेवामुत्र स्वर्गादिलोकेष्वपि पुण्येन चितः संपादितः लोकः जनः क्षीयत इति तदर्थः । 'परीक्ष्य लोकान् कर्मचितान् ब्राह्मणो निर्वेदमायान्नास्त्यकृतः कृतेन, तद्विज्ञानार्थं स गुरुमेवाभिगच्छेत् समित्पाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठम्' इति श्रुतिः । कर्मणा चितान् संपादितान् चतुर्दश लोकान् लोकस्थान् जनान् परीक्ष्य अनित्यत्वे-

न निश्चित्य ब्राह्मणः ब्रह्मसाक्षात्कारकामः निर्वेदं वैराग्यम् आयात् प्राप्नुयात् । अकृतो मोक्षः कृतेन कर्मणा नास्ति न संपद्यते । तस्मात्कारणात् तद्वि ज्ञानार्थं ब्रह्मज्ञानार्थं श्रोत्रियं साङ्गवेदाध्ययनवन्तं ब्रह्मनिष्ठं ब्रह्मसाक्षात्कारवन्तं गुरुं समित्पाणिः यथायोग्यं समिद्दन्तकाष्ठादिपाणिः सन् अभिगच्छेत् एतादृशगुरुनिकटं प्राप्नुयादित्यर्थः । 'शान्तो दान्तः उपरतस्तितिक्षुः श्रद्धावित्तो भूत्वा आत्मन्येवात्मानं पश्येत् ।' शान्तः अन्तरिन्द्रियमनोनिग्रहवान् दान्तः बहिरिन्द्रियचक्षुरादिनिग्रहवान् उपरतः सकलविषयाभिलाषरहितः तितिक्षुः शीतोष्णसुखदुःखमानावमानादिद्वन्द्वसहिष्णुः ब्रह्मविषयिणी श्रद्धैव वित्तं यस्य सः एवंविधविशेषणविशिष्टो भूत्वा आत्मनि विशुद्धान्तःकरणे प्रतिबिम्बितम् आत्मानं परमात्मानं साक्षात्कुर्यादित्यर्थः । मुमुक्षुत्वं मोक्षेच्छा ।

इति साधनचतुष्टयसंपत्तिः समाप्ता ॥

KOVILOOR
MADALAYAM

